

Et commance lucan en fuyant sa ma-
tiere de l'epar son second livre et deuse com-
ment ce par et ses seignors partirent de l'auenne

meulz fandre la chose l'ala aueneue leo l'i-
teue au teatue pour l'entader les commene-
vau dela ville Et ala leuadant une grant
laue ou il deueit faire edifier vint cerde en
e chenallice auo efrece se combateient en
quise ou est deuse in auueue. Et Ayce ala
cheu fuyte si comme l'auent acoustume quant
et fait approuiller remueement son auue de la-
in foute et en yelle m auo effort de la son hostiel
furent les mulles brendome au auue et bien
telles. Et monta par et son yste dela ville par
in l'ereft sentia atout pour de comzanneue
eun tout ayce oue chandelles furent effautes
e l'aueneue d'un maieu deo le veu par au
fuyement. Et fut auueue l'au l'fe fu emba
en d'm deffeur zone l'auueue que l'et les
ou yffissent tout arye au auue pour de

FOLIUM CLASSICUM

Nro 102
7.11.2025

Tässä numerossa:

Puheenjohtajan tervehdys	Marja Vierros	3
ICLL 2025 Udinessa	Saara Honkanen	4
Uutta kirjallisuutta	Toim. Jamie Vesterinen	7
Palkitut ylioppilaat	Toim. Antti Ijäs	8
Aristoteleen teokset 1. vuosisadan Roomassa	Anneli Luhtala	11
Sota, väkivalta ja kärsimys	Iida Laurén & Sofia Vierula	12
Eräs <i>carmen figuratum</i>	Antti Ijäs	14
Tulevia tapahtumia	Toim. Antti Ijäs	16

FOLIUM CLASSICUM, Klassillis-filologisen yhdistyksen jäsenlehti, ilmestyy kerran vuodessa syyslukukauden alussa painetussa muodossa ja sähköisesti yhdistyksen verkkosivuilla. Päätoimittaja: prof. Marja Vierros; toimitussihteeri: FT Antti Ijäs.

Yhteydenotot pyydetään osoitteeseen sihteeri@kfy.fi.

KLASSILLIS-FILOLOGINEN YHDISTYS (KFY) on tieteellinen seura, jonka tarkoitus on herättää ja ylläpitää harrastusta antiikin kulttuuria kohtaan, edistää sitä koskevaa tieteellistä tutkimusta ja olla yhdyssiteenä tämän alan tutkijoiden ja harrastajien kesken. Tätä varten yhdistys järjestää esitelmä- ja keskustelutilaisuuksia, harjoittaa julkaisutoimintaa ja edistää muillakin samantyyppisillä tavoilla antiikin tutkimista tai tuntemista.

TOIMIHENKILÖT. Yhdistyksen puheenjohtajana toimii prof. Marja Vierros (puheenjohtaja@kfy.fi), varapuheenjohtajana dos. Antero Tammisto ja sihteerinä/rahastonhoitajana FT Antti Ijäs (sihteeri@kfy.fi). Lisäksi hallitukseen kuuluvat prof. Mika Kajava ja prof. emeritus Olli Salomies. Yhdistyksen postiosoite: Klassillis-filologinen yhdistys, c/o Kielten osasto (klassillinen filologia) PL 24 (Unioninkatu 40), 00014 Helsingin yliopisto.

YHDISTYKSEEN VOI LIITTYÄ maksamalla jäsenmaksun tilille Danske Bank FI93 80001470979064 (viitenumero 1009) ja lähettämällä osoitetietonsa sihteerille. Varsinainen jäsenmaksu on 30 euroa, opiskelijamaksu 10 euroa.

Kannen kuva: *Le Passage du Rubicon par César*. (Kuva: GrandPalaisRmn (Musée du Louvre) / Thierry Le Mage; <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl020031551>.)

Puheenjohtajan tervehdys

Marja Vierros

Syksy lähti vauhtiin niin voimalla tänä vuonna, että jäsenlehti *Folium Classicum* on ollut jäädä sen jalkoihin. Helsingin yliopiston klassillisten kielten opintosuunnassa on saatu iloita uuden latinan kielen ja Rooman kirjallisuuden professorin nimityksestä urapolulle, onnea apulaisprofessori Timo Korkiakangas! Opintosuunnassa on tehty uusia opintosuunnitelmia päätavoitteena opiskelijoiden tavoiteaikainen valmistuminen, joka välillä voi tuntua vanhojen kielten kyseessä ollessa hieman hankalalta ja turhaltakin päämäärältä.

Folium Classicum keskittyy tällä kertaa tutkimuksen teon hauskaan ja tärkeään puoleen: konferensseihin. Olemme saaneet kaksi raporttia kesän kongresseista nuorilta väitöskirjatutkijoiltamme, toisen Udinesta ja toisen Tampereelta. Omakin kesäni oli hyvin

konferenssipitoinen. Matkustaminen voi olla joskus rankkaakin, mutta uusien ja vanhojen kollegoiden tapaaminen sekä tuoreimman tutkimuksen tulosten esittäminen ja kuuleminen on olennaista oman tutkimustyön kehitykselle, joko juuri nyt tai tulevaisuudessa. Tutkimuksen toinen tärkeä puoli, aineiston ja kirjastojen rooli nousee esiin Anneli Luhtalan kiinnostavassa esityksestä Aristoteleen teosten kulkeutumisesta Roomaan.

Kaikille jäsenille ja muille lukijoille hyvää loppusyksyä ja toivotan kaikki tervetulleiksi kokouksiin. Kevään vuosikokouspäivä ja esitelmä on jo päätetty, mutta muuten ohjelma tarkentuu myöhemmin. Kuten aina, tilannetta kannattaa seurata yhdistyksen verkkosivuilta ja sähköpostitiedotuksen kautta.

Konferenssimatkalla voi päätyä jopa keskiyöllä lukemaan Pyhän Markuksen basilikan aarrekkamion portaassa sijaitsevaa piirtokirjoitusta taskulampun valossa. 1300-luvulle ajoitettu kirjoitus on varhaisimpia venetsian murteella kirjoitettuja. (Kuva: Marja Vierros.)

ICLL 2025 Udinessa

Saara Honkanen

Latinan kielen tutkimuksen suuri kansainvälinen konferenssi International Colloquium on Latin Linguistics (ICLL) järjestettiin 9.–13. kesäkuuta 2025 Udinessa Koillis-Italiassa. International Committee on Latin Linguistics -komitean alaisuudessa vuodesta 1981 alkaen kahden vuoden välein pidetty konferenssi toteutettiin nyt 23. kerran. Konferenssin järjestämisestä vastasivat Udinen yliopiston humanistisen tiedekunnan kaksi osastoa, Dipartimento di Lingue e letteratura, comunicazione, formazione e società (DILL) ja Dipartimento di Studi umanistici e del patrimonio culturale (DIUM), sekä yliopiston tutkimuskeskus Centro Internazionale sul Plurilinguismo (CEIP). Tämänvuotiseen tapahtumaan osallistui järjestäjien antamien tietojen mukaan miltei kaksisataa henkilöä. Osallistujakunnassa oli ilahduttavassa määrin maantieteellistä monimuotoisuutta: Havaintojeni mukaan useimmat Euroopan maat olivat tapahtumassa edustettuina, joskin Italian edustus oli vähemmän yllättävästi monilukuisin. Vaikka osallistujien kokoonpano oli sinänsä sangen ymmärrettävästi varsin Eurooppa-keskeinen, saapui konferenssiin kyllä yksittäisiä osanottajia muistakin maanosista, kaukaisimmat konferenssivieraat Japanista asti. Tapahtumaan oli määrä saapua myös pari venäläistä vierasta Pietarista, mutta, surullista kyllä, he olivat jättäytyneet kuulemani mukaan maailmanpoliittisen tilanteen takia aivan viime hetkellä pois.

Aihepiirien kirjo oli erittäin laaja ja monipuolinen: kuten järjestäjät tapahtumakuvauksessaan asian ilmaisivat, konferenssi kattoi ”latinan tutkimuksen kaikki osa-alueet, olipa lähestymistapa teoreettinen tai soveltava tai näkökulma synkroninen tai diakroninen, ja laajan valikoiman teemoja fonologian, morfologian, leksikologian,

syntaksin, semantiikan, pragmatiikan, stilistiikan, tekstin rakenteen tutkimuksen, kielitieteen käsitteiden tutkimuksen ja tietokone-lingvistiikan aloilta”. Lisäväriä tapahtumaan toi lisäksi se, että latinistien ohella esitelmöitsijöissä oli myös kourallinen indoeuropeistiikan ja romanistiikan tutkijoita.

Nelipäiväinen konferenssi jakaantui kunakin päivänä neljässä eri luentosalissa pidettyihin rinnakkaissessioihin. Kaikille yhteinen ohjelma muodostui kutsuttujen puhujien pitämistä plenaarisessioista: Lucie Pultrová (Kaarlen yliopisto, Praha) käsitteli esitelmässään latinan verbien luokitteluun liittyviä haasteita ja erityisesti Vendlerin perinteisen verbijaottelun kehnoutta latinan verbien lähestymiseen, Anna Orlandini (Centre Ernout, Sorbonne) ja Paolo Poccetti (Tor Vergata -yliopisto, Rooma) tarkastelivat sanomista ja tahtomista ilmaisevien verbien käyttöä negatiivisissa käyttöyhteyksissä, ja Pedro Riesco García (Alicanten yliopisto) havainnollisti latinan *sentio*-verbin luonnetta ja käytäytymistä ja tähän liittyen syntaksin ja semantiikan keskinäistä dynamiikkaa. Lisäksi yksi iltapäiväsessio oli omistettu kahden hiljattain edesmenneen International Committee on Latin Linguistics -komitean jäsenen muistolle: tilaisuudessa muisteltiin äkillisesti menehtyneen Santiago de Compostelan latinalaisen filologian professorin Concepción Cabrillanan ansiokasta uraa erityisesti tilaa ja olemassaoloa ilmaisevien verbien syntaksin, semantiikan ja pragmatiikan alalla ja toisaalta esimerkiksi Thomas Moren latinankielisten kirjoitusten parissa sekä Jerusalemin heprealaisen yliopiston klassillisten kielten emerita-professorin Hannah Rosénin yli 60 vuotta jatkunutta monipuolista elämäntyötä niin varhaisen, klassisen ja myöhäislatinan kuin romaanisten ja kelttiläisten kielten parissa ja hänen väsymätöntä sitkeyttään, kun hän

vielä viimeisinä aikoinaan jaksoi tehdä korjauksia julkaisuihinsa kotinsa turvahuoneessa raketti-iskujen katveessa. Lisäksi yhteiseen ohjelmaan kuului myös Udinen pormestarin vastaanotto.

Useiden rinnakkaissessioiden takia minun on mahdotonta tarjota lukijoille tässä kattavaa selostusta konferenssista pidetyistä esitelmistä, saati sitten esittää valistunutta arviota konferenssin tärkeimmistä kontribuutioista, mikä lienee ylipäänsä hyvin subjektiivinen kysymys, joten tyydyn nostamaan seuraavassa lyhyesti esiin vain muutamia kuulemiani esityksiä ottamatta kantaa niiden mahdolliseen laajempaan relevanssiin – niiden valikoituminen tähän kirjoitukseen heijastelee siis ensi sijassa vain omia kiinnostuksen kohteitani. Tarjonnan jäsentämisen helpottamiseksi kerrottakoon, että osa saleista oli varattu ”työpajoille” (workshop) eli tässä tapauksessa sellaisille peräkkäin pidetyille sessioille, joissa kaikissa käsiteltiin jotakin yhtä teemakohtaista kokonaisuutta (nämä teemat oli kylläkin määritelty varsin löyhästi). Työpajojen yläteemoina olivat tänä vuonna ”Highlights of Latinitas. Theoretical framework and grammatical practices”, ”Argument structure alternations in Latin”, ”Style & Latin Linguistics” ja ”Mille e una linguistica intorno al latino. Per Paolo Poccetti”. Itse seurasin näistä eniten ”Style & Latin Linguistics” -työpajan sessioita. Mieleeni jäi etenkin Lidewij Van Gilsin ja Caroline Kroonin (Amsterdamin yliopisto) esitelmä, jossa Liviuksen ja Tacituksen tyylejä – ja ennen muuta absoluuttisen ablatiivin käyttöä – vertailtiin kognitiivisen lingvistiikan työkaluin ja esiin saatiin huomattavia eroja kirjoittajien välillä: tiivistetysti ilmaistuna Livius käyttää absoluuttista ablatiivia ennakoitavammin, kun taas Tacituksella käyttö on monimutkaisempaa ja vähemmän ennakoitavaa. David Stienaers (Amsterdamin ja

Tilburgin yliopistot) lähestyi historiallista narratiivia sen sijaan enemmän ylätasolta käsin erittelemällä diskurssintutkimuksen keinoin, miten eri tavoin Sallustius, Caesar ja Tacitus käyttävät narratologisia työkaluja viestinsä välittämiseen. Kiinnostava oli myös Dominique Longrén (Liègen yliopisto) pitämä esitelmä, jossa pohdittiin niin ikään historiankirjoittajiin rajatun tekstiaineiston pohjalta, missä määrin voidaan puhua – vai voidaanko edes puhua – kirjoittajien jakamasta ”yhteisestä tyylistä”. Tässä työpajassa oli ylipäänsä varsin laaja edustus Liègen yliopiston latinisteilta (jotka muuten vierailivat samalla kokoonpanolla kesäkuun alussa myös Helsingissä Formulaic Language in Historical Linguistics: data, methods, tools, and theory -konferenssissa).

Suomesta konferenssissa oli tänä vuonna kaksi edustajaa, molemmat Helsingin yliopistosta: itse selostin esitelmässäni keskiajan historiankirjoituksen syntaksia käsittelevän väitöstutkimukseni alustavia tuloksia, kun taas Timo Korkiakangas kertoi yhdessä Tommi Alhon (Turun yliopisto) kanssa toteuttamastaan tutkimuksesta, jossa on kartoitettu eri morfologisiin luokkiin kuuluvien latinan nominien käyttöeroja. Lisähuomautuksena mainittakoon tässä myös, että panin tapahtuman aikana toistuvasti ilahtuneena merkille, että lukuisissa aivan eri aihealueita käsitelleissä esitelmissä viitattiin tuon tuosta suomalaiseen – niin vanhempaan kuin uudempaan – latinan tutkimukseen.

ICLL-konferenssi järjestetään seuraavan kerran Leidenissa vuonna 2027 Leidenin ja Amsterdamin yliopistojen yhteistyönä. Toiveissa on vankka suomalaisedustus!

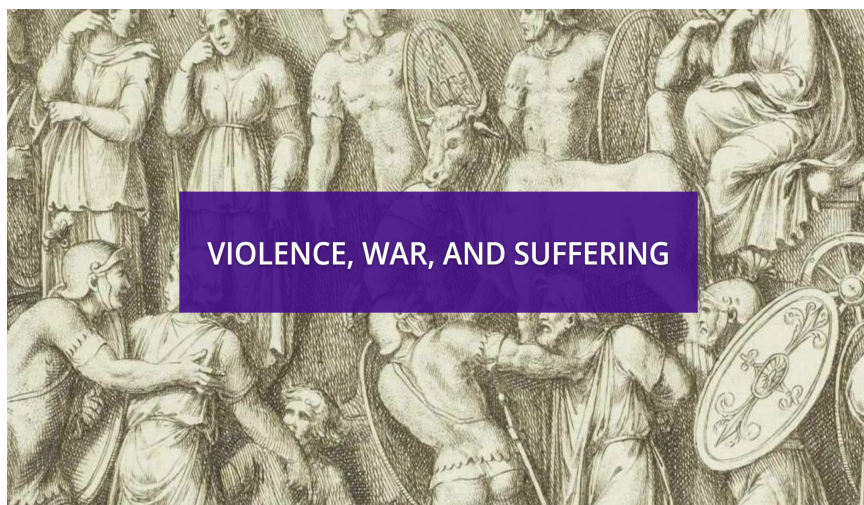
ICLL-linkkejä

ICLL 2025 Book of Abstracts:

<https://icll2025.uniud.it/attivita/seminari>

ICLL 2027 -verkkosivusto:

<https://www.universiteitleiden.nl/en/events/2026/06/24th-international-colloquium-on-latin-linguistics>

Toinen tapahtumareportaasi sivulla 12.

Reinhold Ekholmin säätiö

Reinhold Ekholmin säätiö on myöntänyt tänäkin vuonna apurahan Klassillis-filologisen yhdistyksen myöntämiin kirjalahjoihin menestyksestä latinan yliop-pilaskokeessa ja sitä vastaavassa Latinum-kokeessa.

Reinhold Ekholmin säätiö myöntää vuosittain apurahoja vähävaraisille nuo-rehkoille mieshenkilöille, jotka harjoittavat tutkimusta latinan kielessä ja kirjal-lisuudessa ja jotka ovat suorittaneet latinan kielen syventävät opinnot.

Lisätietoja Reinhold Ekholmin säätiöstä löytyy oheisesta osoitteesta:

<https://www.kfy.fi/reinhold-ekholmin-saatio/>

Uutta kirjallisuutta

Toim. Jamie Vesterinen

Käännöskirjallisuutta

Aristofanes, *Akhnalaiset: Ratsuritarit: Ampiaiset: Rauha: Naisten kansankokous: Rikkaus*. Suom. Maarit Kaimio, Liisa Kaski, Tua Korhonen, Tommi Nuopponen, Erkki Sironen & Vesa Vahtikari. Toim. Tua Korhonen & Vesa Vahtikari. Teos 2025. 704 s.

Aristoteles, *Metafysik*. Översättning, inledning, kommentarer och noter av Jan-Ivar Lindén. Commentationes Humanarum Litterarum 148. Societas Scientiarum Fennica 2025. 403 s.

Arkhimedes, *Kelluvat kappaleet ja muita kirjoituksia*. Suom. Paavo Hohti, Sami Jansson, Tua Korhonen & Vesa Vahtikari. Johdannon kirjoittanut Johan Stén. Gaudeamus 2025. 214 s.

Augustinus, *Jumalan valtio I: Kirjat I–X*. Suom. Heikki Koskenniemi, toim. Erkki Koskenniemi. Gaudeamus 2025 (1. p. 2003). N. 500 s.

Augustinus, *Jumalan valtio II: Kirjat XI–XXII*. Suom. Heikki Koskenniemi, toim. Erkki Koskenniemi. Gaudeamus 2025. N. 650 s.

Jesajan taivaaseenastuminen ja hänen marttyyrikuolemansa. Käännös muinaisetiopian kielestä, johdanto ja kommentaari Antti Laato. Studia Patristica Fennica 22. Suomen patristinen seura 2024. 247 s.

Titus Livius, *Ab urbe condita XXVI: Hannibalin sota: Kaupunkien muurit järkkyvät*. Suom. Maija-Leena Kallela & Ylermi Luttinen. Basam Books 2025. 212 s.

Tietokirjallisuutta

Maddalena Bassani – Ria Berg (toim.), *Locus horridus: Ansie romane verso il mondo naturale*. Acta Instituti Romani Finlandiae 52. Institutum Romanum Finlandiae 2024. 326 s.

Domenico Cedrone (toim.), *Le epigrafi della Valle di Comino: Atti del Diciannovesimo Convegno Epigrafico Cominese e Scritti in Onore di Heikki Solin*. Associazione Genesi 2025.

Oana-Maria Cojocaru – Ville Vuolanto (toim.), *Pursuing Hope in the Premodern World*. Palgrave Macmillan 2025. 327 s.
(<https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-85406-4>)

Sonja Dahlgren – Martti Leiwo – Marja Vierros (toim.), *Scribes and Language Use in the Graeco-Roman World*. Commentationes Humanarum Litterarum 147. Societas Scientiarum Fennica 2024. 285 s. (<https://edition.fi/societasscientiarum/catalog/book/1029>)

Vesa-Pekka Herva – Antti Lahelma, *Weirding Civilization: The Strange Foundations of the Modern World*. Routledge 2025. 290 s.

Maria Jokela – Joonas Vanhala (toim.), *Gaius Julius Caesar: Rooman diktaattorin monet kasvot*. Gaudeamus 2025. 394 s.

Jutta Jokiranta – Martti Nissinen (toim.), *Changes in Sacred Texts and Traditions: Methodological Encounters and Debates*. Resources for Biblical Studies 106. Society of Biblical Literature 2024. 608 s.

(Jatkuu sivulla 10.)

Syksyllä 2024 palkitut ylioppilaat

Latina, laajempi lyhyt oppimäärä, laudatur

Aaro Eemil Rantanen

Jyväskylän lyseon lukio

Latina, lyhyt oppimäärä, laudatur

Elsa Katariina Backman

Helsingin normaalilyseo

Onni Veikka Montonen

Ressun lukio

Latina, lyhyt oppimäärä, eximia

Iiri Ester Agata Leiwo

Helsingin normaalilyseo

Keväällä 2025 palkitut ylioppilaat

Menestyksestä Latinum-kokeessa

Carlotta Bohne

Helsingin saksalainen koulu

Alice Hoffmann

Helsingin saksalainen koulu

Emma Kantero

Helsingin saksalainen koulu

Lenja Kieninger

Helsingin saksalainen koulu

Lotta Ruf

Helsingin saksalainen koulu

Keväällä 2025 palkitut ylioppilaat

Latina, laajempi lyhyt oppimäärä, laudatur

Ella Maaria Säynätjoki

Järvenpään lukio

Latina, lyhyt oppimäärä, laudatur

Uljas Edvin Euro

Turun klassillinen lukio

Tuuli Aino Orvokki Jääskeläinen

Helsingin luonnontiedelukio

Johanna Birgitta Matilda Koivukoski

Puolalanmäen lukio

Mikael Oliver Liimatainen

Kouvola yhteislyseo

Henrik Christian Lindström

Turun klassillinen lukio

Julia Meeri Amanda Malminen

Tikkurilan lukio

Linnea Ella Aliisa Pukari

Oulun suomalaisen yhteiskoulun lukio

Akseli Usko Alvar Pöllänen

Ressun lukio

Nina You Wu

Helsingin normaalilyseo

Latina, lyhyt oppimäärä, eximia

Heikki Akseli Aaltonen

Tampereen klassillinen lukio

Ida Amanda Alexandra Gustafsson

Katedralskolan i Åbo

Alexander Altti Edvard Kainulainen

Tampereen klassillinen lukio

Iida Ruusa Alina Koskinen

Helsingin normaalilyseo

Jade Matilda Myllynen

Kerttulin lukio

Irinja Iina Sinikka Mäntylä

Tampereen klassillinen lukio

Eerika Heidi Johanna Paldanius

Järvenpään lukio

Antti Johannes Partanen

Puolalanmäen lukio

Liina-Maria Aurora Sainio

Tampereen klassillinen lukio

Maija Meeri Matilda Salmi

Puolalanmäen lukio

Miljabella Amadea Saukkonen

Oulun suomalaisen yhteiskoulun lukio

(Jatkoa sivulta 7.)

Martti Leiwo – Minna Seppänen (toim.), *Latinan kielen historia: Historia Linguae Latinae*. Gaudeamus 2025. 480 s.

Otto H. Linderborg, *Socrates and his Demise: An Examination of the Historical Figure*. Routledge 2025. 82 s.

Jan Lund, *Aleksanteri Suuri selkokielellä*. Opian 2025. 70 s.

Jan Lund, *Faaraoiden Egypti selkokielellä*. Opian 2025. 94 s.

Jan Lund, *Rooman valtakunta selkokielellä*. Opian 2025. 114 s.

Jaakkojuhani Peltonen, *Kleopatra: Viimeisen faaraon myytti*. Gaudeamus 2025. 263 s.

Jaakkojuhani Peltonen – Elina Pyy – Jussi Rantala (toim.), *War and Masculinity in Roman and Medieval Culture*. Routledge 2025. 218 s.

Minna Silver, *Elää ja kuolla muinaisessa Jerikossa: Menneisyyden kaupunki arkeologin silmin*. Gaudeamus 2025. 397 s.

Joanna Töyräänvuori – Kirsi Valkama, *Historiaan hävinneet: Romahtaneet yhteiskunnat Troijasta Juudaan*. Gaudeamus 2025. 367 s.

Mari Välimäki (toim.), *Academic Households in Early Modern Northern Europe*. Routledge 2025. 226 s.

Sami Yli-Karjanmaa, *Niin kauan kuin palaat maahan: Jälleensyntymisopin historiaa varhaisessa juutalaisuudessa ja kristinuskossa*. Aleksandria 2025. 324 s.

Sami Yli-Karjanmaa, *Reincarnation in Clement of Alexandria: Salvific Cycles and Steps of Progress*. Supplements to Vigiliae Christianae 189. Brill 2025. 417 s.

Muuta

Anne Carson, *Punaisen omaelämäkerta* (Autobiography of Red, 1998). Suom. Kristiina Drews. Poesia 2025. 170 s.

Karissa Kettu, *H eli Hypatia Aleksandrialaisen matka pimeään*. Teos 2025. 479 s.

Alice Oswald, *Ei-kukaan* (Nobody, 2019). Suom. Tommi Nuopponen. Poesia 2025 (tulossa).

Mahdollisista puutteista tai tulossa olevista kirjoista pyydetään ilmoittamaan Folium Classicumin toimitussihteerille.

Aristoteleen teokset ensimmäisen vuosisadan Roomassa

Anneli Luhtala

Filosofian historiassa on vallalla käsitys, että Aristoteleen esoteeriset työt olivat huonosti tunnettuja hellenistisellä kaudella, kun taas esimerkiksi Platonin teoksia käytettiin laajasti. Olennaisena syynä Aristoteleen vähäiseen tunnettuuteen on nähty siinä, että hänen teoksensa olivat pari vuosisataa kadoksissa ja löydettiin uudelleen 1. vuosisadalla eaa. Käyn läpi Aristoteleen kirjaston monivaiheista vaellusta Ateenasta Roomaan huomioiden niitä pieniä tarkennuksia, joita tuore tutkimus on tuonut tähän kertomukseen.

Aristoteleen kuoltua hänen kirjastonsa päättyi hänen seuraajansa Theofrastoksen (n. 372–288/287 eaa.) haltuun, joka käytti niitä tutkimuksessaan. Theofrastos antoi sekä oman että Aristoteleen kirjaston oppilaansa Neleus Skepsisläisen käsiin, joka oli myös opiskellut Lykeionissa. Neleuksen jälkipolven kerrotaan säilyttäneen Aristoteleen teoksia parin vuosisadan ajan kellarissa Troasin kaupungissa Vähässä Aasiassa, missä ne joutuivat maantieteilijä Strabonin (83 eaa. – 23 jaa.) mukaan taitamattomien ihmisten käsiin ja olivat huonossa kunnossa. Myöhemmin Apellikon Teoslainen löysi tämän kirjaston, osti sen ja kuljetti takaisin Ateenaan. Apellikon, joka oli bibliofiili pikemmin kuin filosofi, tuotti teksteistä uusia kappaleita täyttäen aukkoja, kuten Strabon kertoo, ja oikeastaan siis ”julkaisi” niitä, mikä on jäänyt usein tutkijoilta huomaamatta.

Apellikonin kuoleman jälkeen vuonna 84 eaa. Roomalla oli merkittävä rooli Aristoteleen perinnön säilyttämisessä. Valloitettuaan Ateenan vuonna 70 eaa. Sulla toi Apellikonin kirjaston mukanaan Roomaan (Strabon, *Geographia*, 13.1.54; Plutarkhos, *Sulla*, 26), mistä Plutarkhos kertoo näin:

”Lähdettyään Efesoksesta kaikkine laivoineen Sulla saapui Pireukseen kolmantena päivänä ja otti mukaansa Apellikonin kirjaston, joka sisälsi useimmat Aristoteleen ja Theofrastoksen kirjat. Siihen aikaan ne eivät olleet yleisesti tunnettuja. Sanotaan, että Roomassa kirjastoa hoiti Tyrannion grammaatikko, ja hänen kauttaan myös Andronikos Rhodoslainen sai ne käsiinsä. He laativat Aristoteleen teoksista luetteloita, jotka ovat edelleen käytössä.”

Plutarkhoksen mukaan Aristoteleen tekstit joutuivat Roomassa ensin grammaatikko Tyrannionin haltuun, joka oli ollut kuuluisan aleksandrialaisen filologin Dionysios Traakialaisen oppilaana Rhodoksella. Hän oli tullut Roomaan sotavankina Luculluksen vallettua Amisuksen vuonna 70 eaa. Roomassa hänet vapautettiin pian (Plutarkhos, *Lucullus* 19,7), ja hän toimi mm. Strabonin opettajana vuonna 44 eaa. Teokset olivat edelleen huonokuntoisia, ja Tyrannionille annettiin tehtäväksi parannella niitä. Sen jälkeen peripateettisen koulun johtaja Andronikos Rhodoslainen luetteloi Aristoteleen teokset ja antoi niille sen järjestyksen, joka niille omaksuttiin pysyvästi (*Corpus Aristotelicum*). Hän myös kommentoi joitain Aristoteleen teoksia, mutta hänen kommentaarinsa eivät ole säilyneet.

Merkittävin tuoreimmissa tutkimuksissa esille tuotu seikka lienee Tyrannionin ja Andronikoksen työn perinteisen ajoituksen kyseenalaistaminen. On pitkään ajateltu, että Tyrannion olisi työskennellyt Aristoteleen kirjojen kunnostamisessa pian Roomaan saapumisensa jälkeen (70 eaa.), mutta on herännyt kysymys, miksi Cicero ei teoksissaan lainkaan mainitse Tyrannionin ja Andronikoksen Aristoteleen teosten julkaisutyötä.

Tyrannion oli nimittäin aiemmin järjestänyt Ciceron kirjastoja erittäin hyvällä menestyksellä, ja hän oli myös opettanut Ciceron veljenpoikaa Quintusta (*Ad Atticum*, iv. 4, b. 1. 8, a. 2; ii. 6.1, xii. 6.1, 2.2, 7.2; *Ad Quintum Fratrem*, ii. 4.2; iii. 4.5). Useat tutkijat ovat päättelleet, että Aristoteleen teosten käsittely tapahtuikin vasta Ciceron kuoleman jälkeen, ajalla 43–20 eaa. On kyllä ollut tiedossa se, että esimerkiksi dialektiikan teoksessaan (*Topica*) Cicero ei käytä Aristoteleen samannimistä teosta vaan nojautuu siinä

peripateettiseen traditioon. Tutkijat ovat myös korostaneet, että nämä Tyrannionin ja Andronikoksen tekstijulkaisut eivät varsinaisesti ole 'editioita' siinä merkityksessä, missä editioita oli toimitettu hellenistisessä Aleksandriassa. Lisätietoa näistä vaiheista löytyy Myrto Hatzimichalin artikkelista, joka on julkaistu kokoomateoksessa *Aristotle, Plato and Pythagoreanism in the first century BC*, toim. Malcolm Schofield, Cambridge University Press 2013, 1–27, tarkemmin s. 11–27.

Sota, väkivalta ja kärsimys

*Iida Laurén &
Sofia Vierula*

Mitä tulee sotaan, väkivaltaan ja kärsimykseen, ihmisluonto näyttää muuttuneen historian saatossa valitettavan vähän, mutta valonpilkahduksiakin löytyy. Ihmisoikeudet ja tasa-arvo ovat parantuneet sitten antiikin, raiskaus on kriminalisoitu monissa maissa Geneven sopimusten jälkeen, ruoan tuotanto on runsaampaa kuin koskaan, ja selvisimme koronapandemiasta paljon vähemmällä kuin mustasta surmasta. Tampereella 13.–15. elokuuta 2025 järjestetty Passages IX -konferenssi käsitteli sodan, väkivallan ja kärsimyksen erittäin ajankohtaista aihetta, ja läpi konferenssin saimme kuulla saman kysymyksen: mitä tästä opimme ja kuinka meidän tulisi tämän tiedon valossa reagoida nykypäivän konflikteihin?

Professori Edith Hall Durhamin yliopistosta käsitteli esityksessään raikausta Seitsemän Theebaa vastaan -näytelmässä. Hän teki tärkeän havainnon: klassisessa Ateenassa monet kuoron nuorukaisista sekä iso osa yleisöstä olivat itse osallistuneet väkivaltaan tapajina ja raikkaajina, uhrien läheisinä tai molempina. He olivat itse kokeneet väkivallan tekemisen sekä sen pelon. Tämä johtaa mielenkiintoiseen kysymykseen: kuinka iso osa

kaikista antiikin väkivallan kuvauksista on itse asiassa väkivaltaan syyllistyneiden itsensä kirjoittamaa? Entä kuinka väkivallan läheisyys vaikutti teosten vastaanottoon? On hyvin häiritsevä ajatus, että tuntuimme antiikin raikauskertomuksia ja -käsityksiä vain raikkaajien kertomina, mutta on historiallisesti erittäin tuore ilmiö, että myös raikausten uhrit saavat äänen. Vaikka väkivallan uhrien ääni on antiikissa hyvin harvinainen, piirtokirjoitukset tarjoavat pieniä pilkahduksia väkivallan uhrien omaisten kokemuksiin. Tutkijalehtori Tuomo Nuorluoto Suomen Rooman-instituutista käsitteli esityksessään tunteita hautapiirtokirjoituksissa. Suurimassa osassa hautapiirtokirjoituksia henkilön kuolemasta ei kerrota, mutta toisinaan, mikäli tapaukseen liittyy erityisen suuria tunteita, kuolemaa voidaan kommentoida esimerkiksi voivottelemalla ennen aikaista menehtymistä, kertomalla kuolemaan johtaneista tapahtumista tai jopa syyllistämällä rikollista murhaajaa. Väitöskirjatutkija Sofia Vierulan esitelmästä opimme, että sekä kotiväkivallan uhrien että vaimonhakkajien tunteet näyttivät olleen antiikissa hyvin samanlaisia kuin nykypäivänä.

Median moniäänistymisessä sosiaalisen median nousulla on iso rooli. Professori Hall huomautti, että modernien tutkijoiden välillä näyttää olevan paljon eroa siinä, kuinka he suhtautuvat esimerkiksi sukupuolitettuun seksuaaliväkivaltaan, ja tutkijoiden omat subjektiiviset kokemukset vaikuttanevat tähän paljon. Professori Hall totesi antiikin ja nykypäivän asenteiden seksuaaliväkivaltaa kohtaan eroavan selkeimmin siten, että toisen maailmansodan jälkeen siviileihin kohdistuvaa väkivaltaa alettiin kriminalisoida, kun taas antiikissa sodassa tappaminen, raiskaaminen ja ryöstäminen olivat sodankäynnin normaali osa. Toisaalta antiikissa sodan ulkopuolisissa raiskaustapauksissa auttoi, jos raiskaaja suostui naimisiin uhrin kanssa. Vaikka nykypäivänä raiskaus on tuomittavaa, aiheessa riittää edelleen keskusteltavaa: avioliiton sisäinen seksuaaliväkivalta oli Suomessakin vaikea aihe vielä 90-luvulla, ja suostumus sekä päihteet aiheuttavat yhä päänsäryä. Raiskaukseen suhtautuminen on muuttunut radikaalisti sitten antiikin, mutta emme näytä ihmiskuntana ihan vielä tietävän, miten toimia uusien moraalisten periaatteidemme kanssa.

Väkivallan lisäksi ruoka ja sen tasa-arvoinen saatavuus on aiheuttanut kärsimystä läpi maailmanhistorian. Maailmassa tuotetaan nykyään enemmän ruokaa kuin koskaan. Itse asiassa niin paljon, että jos ruoka jaettaisiin kaikille tasaisesti, kenenkään ei tarvitsisi nähdä nälkää. Tästä huolimatta Maailman ruokaohjelman (WFP) mukaan 67 maassa on nälänhätä, joka koskettaa 319 miljoonaa ihmistä (<https://www.wfp.org/global-hunger-crisis>). Syyt modernille nälänhädälle ovat vastaavat kuin mitä yliopistonlehtori, dosentti Katariina Mustakallio nimesi syiksi antiikin Roomassa: sota, logistiset ongelmat ja raha. Rooman kaupungin ruokahuolto nojasi lähes täysin tuontiin, minkä vuoksi syviin satamiin panostettiin, ja vähävaraisille jaettiin viljaa sosiaalitukena. Sota katkaisi kauppayhteyksiä, kuten Euroopan vilja-aitassa Ukrainassa nykypäivänä, ja toisaalta

Rooman valtakunnan sotaisa laajeneminen viljaville alueille osaltaan mahdollisti valtavien kaupunkien kasvun, vaikka paikallinen ruoantuotanto ei ollut yksinään riittävää. Kaupungin piirittäminen ja nälännyttäminen olivat sodankäynnin muotoja eikä siviiliväestöä säästetty, kuten ei nykyäänkään Gazassa. Lisäksi ilmastonmuutos ja ylipäänsä kuivat ja kylmät kaudet heikensivät satoja, ja kun tämä yhdistetään sotaan ja taloudelliseen epätasa-arvoon, tulokset ovat katastrofaalisia, kuten nykyään Sudanissa. Samuli Simehus käsitteli esitelmässään epätasa-arvon huomattavaa laajuutta antiikissa, ja kuinka tilanne pahentui kohti myöhäisantiikkia. Vaikka olemme nykypäivänä ratkaisseet ruoantuotantoon liittyvät haasteet tehokkaasti, ruoan jakelussa kohtaamme edelleen ratkaisemattomia ongelmia, jotka aiheuttavat inhimillistä kärsimystä ja siviiliuhreja.

Vaikka suhtautuminen väkivaltaan on muuttunut, väkivallan kokemus on pysynyt yllättävän samana. Professori Justine Firnhaber-Baker St Andrews'n yliopistosta esitteli erilaisia suhtautumistapoja keskiajalla riehuneisiin mustan surman epidemioihin ja samanaikaisiin taisteluihin, sekä muuhun väkivaltaan, jota tapahtui sotatannertien ulkopuolella. Professori Marian Füssel taas käsitteli kärsimyksen kaupallistamista, ja Elina Pyy esitteli Quentin Tarantinon senecamaista väkivaltafilosofiaa *Kill Bill* -elokuviissa.

Konferenssi oli kokonaisuudessaan monipuolinen sekä syväluotaava, ja sen teemat valitettavan oleellisia yhä nykyäänkin. Väkivallan ja sairauksien syyt, oikeutus ja seuraukset eivät ole menettäneet ajankohtaisuuttaan. Menetyksen aiheuttama suru, sairauden, väkivallan ja kuoleman aiheuttama pelko ja hätä, sekä väkivallan tekijöiden että väkivallasta kärsivien häpeä, syyllisyys ja viha ovat läsnä jokaisessa väkivaltaan ja konflikteihin liittyvässä diskurssissa, jota nykyäänkin käydään. Kenellä on oikeus empatiamme, kenen suruun samaistumme ja minikälaista kärsimyskuvastoa kulutamme?

Eräs *carmen figuratum*

Antti Ijäs

Latinan laajemman lyhyen (*sic*) oppimäärän ylioppilaskoe järjestettiin kuluneen vuoden maaliskuussa viimeistä kertaa Ylioppilastutkintolautakunnan 8.10.2021 hyväksymän esityksen mukaisesti. Lausuntopyyntöön oli vastannut 18 tahoja, joista kahdeksan kannatti, kuusi (KFY mukaan lukien) vastusti esitystä. En kuitenkaan käsittele tässä kokeen lakkauttamiseen liittyviä seikkoja vaan runoa, joka innoitti viimeisen laajemman latinan kokeen viimeisen tehtävän.

Kokeen käännettävä ja luettava aineisto käsittelevät Ciceron ajatuksia kaunopuheisuudesta ja sodan laeista,¹ mutta viimeinen, myöhempää latinaa edustava tehtävä myötäilee kevätlukukauden päättymisen tunnelmia.²

Tehtävän teksti, johon annetut sanat on täydennettävä oikeissa muodoissaan, on viinimaljan muotoon laadittu kuvaruno (*carmen figuratum, tekhnopaigion*):³

TANDEM SCHOLA CLAUDITUR
TACENT PRAECEPTORES
TANDEM PROFICISCIMUR
LAETI VAGATORES
IMMITET VACATIO
OBOLI EGEMUS
VENDITO HORATIO
POCULA REPLEMUS
CANTUS
VINA
FEMINAE
ANIMAM REGENERANT
FERIAE NOS EXCITANT

Toisin kuin digitaalisessa ylioppilaskokeessa (ks. kuva alla), tässä yhteydessä on teknisesti mahdollista tarjota teksti siinä muodossa, jossa se on tarkoitettu nähtäväksi.

TANDEM SCHOLA ^{1.} ^{2p.}
TACENT PRAECEPTORES
TANDEM ^{2.} ^{2p.}
^{3.} ^{2p.} VAGATORES
IMMINET VACATIO
OBOLI EGEMUS
^{4.} ^{2p.} HORATIO
POCULA REPLEMUS
CANTUS
^{5.} ^{2p.}
FEMINAE
ANIMAM REGENERANT
FERIAE NOS EXCITANT

Kuva 1. Kevään 2025 laajemman kokeen tehtävä 5.

Rivijaostaan huolimatta runon voidaan katsoa muodostuvan neljästä vagantisäkeestä muotoa 7pp + 6p, jotka muodostavat kaksi puolisäkeittäin loppusointuvaa säeparia, ja näitä seuraavista kolmesta 7pp-säkeestä, joista kahdessa jälkimmäisessä on riimi.⁴ Maljan jalan muodostava trikoloni *cantus vina feminae* (rivit 9–11) on siis korostetusti erillään muista.

Kyseinen runo on ilmestynyt ilman tietoa alkuperästä Hans Weisin toimittamassa kokoelmassa *Bella Bulla. Lateinische Sprachspielereien* (Bonn 1951). Teos kokoaa yhteen saman tekijän ennen toista maailmansotaa julkaisse- mat kokoelmat *Jocosa* ja *Curiosa* sekä julkaisematta jääneen käsikirjoituksen *Hilaria*, johon käsillä oleva runo on ilmeisesti sisältynyt.

¹ https://yle.fi/plus/abitreinit/2025/kevat/latina_laajempi/attachments/index.html.

² https://yle.fi/plus/abitreinit/2025/kevat/latina_laajempi/#question-nr-5.

³ Vrt. *Anth. Pal.* 15,21–22, 24–27; *PL* LXXXVIII, 95.

⁴ Numero ilmaisee tavujen lukumäärän ja p-kirjaimet viimeisen painon sijaintia joko toiseksi- (p) tai kolmanneksi viimeisellä tavulla (pp).

Aineisto on sekä Weisin itsensä keräämää että *Jocosan* lukijoiden hänelle lähettämää.

Toinen otsikon *Versus figurati* alta löytyvä heksametrimittainen runo on Pyhän Bernhardin herttainen ylistys, jossa jokainen *cor-tavu* on korvattu *rebus*-periaatteen mukaisesti sydämellä: *Bernarde, es de♥ et prae♥dia mellea gestas. / Erige, ♥de pre♥, me ♥de et ♥pore Iesu jne.* Yhdessä sydämet muodostavat vielä suuremman sydämen, ja säkeiden ensimmäisistä ja viimeisistä kirjaimista voidaan lukea nimi *Bernardus* etu- ja takaperin. Weis ei mainitse myöskään tämän runon lähdettä.⁵

Kolmas runo, jonka tekijän (ja Teubner-edition) Weis mainitsee, on yksi Publilius Optatianus Porfyriuksen Konstantinus Suuren kunniaksi laatimista ”ristisanarunoista”, jollaisia tunnetaan myös Venantius Fortunatuksen (n. 540 – n. 600), Hrabanus Mauruksen (n. 780–856) ja Abbo Fleurylaisen (n. 945–1004) tuotannoista.⁶ Tässä runotyyppissä varsinaiset säkeet ovat tausta, jota vasten erilaisiksi kuvioiksi korostetut kirjaimet muodostavat ylimääräisiä säkeitä (*versus intexti*).

Kuten jo todettu, toisin kuin edellä käsitellyt runot, viinimaljaruno on muodoltaan varsinainen kuvaruno. Sisältönsä puolesta se ei selvästikään ole peräisin myöhäisantiikista tai karolingiselta ajalta. Runomitta vastaa keskiaikaista vaganttisäettä, mutta *cantus vina feminae* näyttäisi olevan saksankielisen iskulauseen *Wein, Weiber und Gesang* käännös. Tämä sanakolmikko tunnetaan jo vuonna 1602 painetusta laulukirjasta, mutta laajempaa tunnettuutta se alkaa nauttia vasta 1800-luvulla.⁷ Myös viittaukset lomaan ja oppikirjojen myyntiin tuovat mieleen lähinnä uuden ajan.

Uudelta ajalta löytyy myös muodollinen verrokki. France Prešerenin (1800–1849) kansallismielinen runo ”Zdravljica”, nykyinen Slovenian kansallislaulu, koostuu viinimaljan muotoisista säkeistöistä. Voisiko siis *Tandem schola clauditur* olla myöhempi kuin mihin sen keskiaikainen runomitta viittaa?

Vaikkei runon alkuperä tulekaan tässä lopullisesti selvitettyksi, on syytä mainita, että suomalaisille latinisteille se lienee tuttu Tuomo Pekkasen *Ars Latinan* (1993) takakannesta, josta tosin puuttuu viimeinen rivi:

TANDEM SCHOLA CLAUDITUR
TACENT PRAECEPTORES
TANDEM PROFICISCIMUR
LAETI VAGATORES
IMMINET VACATIO
OBOLI EGEMUS
VENDITO HORATIO
POCULA REPLEMUS
CANTUS
VINA
FEMINAE
ANIMAM REGENERANT

Kuva 2. *Ars Latinan* Harri Järvisen laatima takakansi.

Ars Latinan takakansi on identtinen kaikissa neljässä painoksessa (2. p. 1994, 3. p. 1998, 4. p. 2000), mutta ensimmäinen painos on ainoa, jonka nimisivulta löytyy oheinen sitaatti (Cicero, *Brutus* 140):

Non enim tam praeclarum est scire Latine quam turpe nescire.

Nämä Ciceron sanat tuskin pätevät enää nykyään edes yliopistomaailmassa.

⁵ Vastaava teksti, jossa sydänten asettelu on kuitenkin mennyt hieman pieleen, löytyy Vojtěch Keglerin (n. 1687– n. 1756) muistikirjasta, ks. *Paměti Vojtěcha Keglera, aneb, Někteří notata královského horního a svobodného města Hory Kutné sepsaná od Vojtěcha Keglera* (Kutná Hora 2009), 19–20.

⁶ *Patrologia Latina* LXXXVIII, 91–95, 195–196; CVII, 141–264; CXXXIX, 519–520. Tuntematon kirjoittaja jäljittelee

Optatianusta eräässä 800-luvun käsikirjoituksessa: St. Gallen, Stiftsbibliothek, cod. Sang. 187, f. 305^r, <https://www.e-codices.unifr.ch/en/list/one/csg/0187>.

⁷ Vrt. Wolfgang Mieder, ”Wein, Weib und Gesang.” *Zum angeblichen Luther-Spruch in Kunst, Musik, Literatur, Medien und Karikaturen*, Editio Praesens 2004, 9–13, 17–22.

TULEVIA TAPAHTUMIA

KFY:n kokoukset

11.11.2025 klo 17–19 dos. Martti Leiwo ja FT Minna Seppänen: ”Latinan historia kansien välissä”. Helsingin yliopiston päärakennus, U4080 (Unioninkatu 34, 4. krs).

17.2.2026 klo 17–19 dos. Timo Sironen ja prof. em. H. K. Riikonen: ”Olof Hermelin ja Ruotsin suurvalta-ajan latinankielinen runous”. Paikka ilmoitetaan myöhemmin. **Esitelmää seuraa yhdistyksen vuosikokous.**

Tuoreimmat tiedot ja suoratoistolinkit löytyvät aina yhdistyksen verkkosivuilta (<https://www.kfy.fi/tapahtumat/>) sekä jäsenkirjeestä.

